

מסכת נזיר, פרק שלישי 'מי שאמר' (טז-כ)

סיכומי שיטות

דיני נזיר שנטמא ב'תוך מלאת', 'יום מלאת', ו'לאחר מלאת' (טז)

סיכום השיטות השונות, בדיני נזיר שנטמא – השייכים למשנת 'מי שאמר' (טז). ולסוגיא בפרק ראשון (ה-ו); –

הכל מודים בנזיר שנטמא למת באמצע הימים שמונה לנזירותו – 'תוך מלאת', שדינו כדלהלן: עליו להיטהר תחילה בהזאת שלישי ושביעי וטבילה, לגלח ביום השביעי, להביא למחרת קרבנות נזיר טמא: שתי תורים או שני בני יונה, אחד לעולה ואחד לחטאת, וכבש לאשם. לאחר מכן מתחיל מחדש את נזירותו, ובסופה מגלח ומביא קרבנות טהרה כשאר נזיר טהור. דין זה נכון בין בנזירות מועטת, של שלשים יום, בין בנזירות מרובה – אם נטמא אפילו יום אחד לפני מלאת הימים, עושה כסדר הזה; נטהר, מגלח, מביא קרבנות טומאה, מתחיל מחדש נזירותו והימים הראשונים יפלו, מגלח ומביא קרבנות טהרה. לא נחלקו אלא בשנטמא ביום מלאת ימיו, או לאחר מלאת הימים, וכדלהלן (וכן נחלקו לענין קרבן טומאה וסתירת הימים, בשנטמא ביום הראשון לנזירותו, כמבואר בהמשך הפרק):

אמר 'הריני נזיר' סתם ולא פירש זמן נזירותו, ונטמא ביום השלשים – לדעת חכמים סותר את הכל כנטמא ב'תוך מלאת'. לשיטת רב מתנא: סתירה זו מדאורייתא היא, ולשיטת בר פדא (שמנין הנזירות רק כ"ט יום), סותר מגזירה דרבנן, שגזרו משום המקבל נזירות בפירוש לשלשים יום. ולשיטתו אינו מביא קרבן טומאה, אלא נטהר ומונה שוב נזירותו, ובסופה מביא קרבן טהרה. הלכה כרב מתנא (חזון איש קלו, 1).

– לדעת רבי אליעזר אינו סותר אלא שבעה, או מפני ש'מקצת היום ככולו' (לרב מתנא) או מפני שאינו סובר גזרה זו (לבר פדא). ולשיטתו, מחכה שבעה עד שיטהר ומגלח מיד תגלחת טהרה ומביא קרבנותיו (תוס' ורא"ש). ויש מי שאומר ('המפרש' 1: – ללשון אחת) שלאחר שנטהר מגלח ומביא קרבנות נזיר טמא, ומונה עוד שבעה ימים לגלח תגלחת טהרה וקרבנות. (וע' להלן).

נטמא ביום שלשים ואחד – מסתימת דברי התוספות (בדף ו ובדף טז ד"ה נטמא) משמע של חכמים סותר הכל, מגזרה דרבנן, בין לרב מתנא ובין לבר פדא. אולם בתוס' בדף יד: (ד"ה לוקה) מבואר שאינו סותר. (ויש מפרשים שאף התוס' בדף ו' וט"ז לא דברו אלא במפרש 'שלשים' אבל בסתם אינו סותר). לרבי אליעזר אינו סותר אלא שבעה.

אמר 'הריני נזיר שלשים יום' ונטמא ביום שלשים (לפני שהקריב קרבנותיו) – סותר הכל מדאורייתא, ומביא קרבן טומאה. שכיון שפירש 'שלשים', נעשה כאומר 'שלשים שלמים' והרי הוא בתוך מלאת. נטמא ביום ל"א – לחכמים סותר הכל מדרבנן, ולרבי אליעזר אינו סותר אלא שבעה.

הריני נזיר למאה יום ונטמא ביום ק' – לדעת חכמים סותר הכל מדאורייתא, ולרבי אליעזר סותר שלשים מדאורייתא (מדרשה ד'זאת תורת הנזיר'). ויש אומרים שכל שלא אמר 'מאה שלמים' לרבי אליעזר אינו סותר אלא שבעה, לשיטת רב מתנא (ע' תוס' לעיל 1: ד"ה אמר, שתי השיטות. וע"ש בחידושי ר' מאיר שמחה מדווינסק).

– נטמא ביום ק"א (לפני הבאת הקרבנות) – לחכמים סותר שלשים. לדעת התוס' סתירה זו הינה גזירה מדרבנן (משום נטמא ביום ל'), ואינו מביא קרבן טומאה, אלא לאחר שיטהר מונה ל' יום נזירות טהרה. ולדעת הרמב"ם (נזירות ו,ד) הרי זה דין תורה, ומגלח תגלחת טומאה ומביא קרבן נזיר טמא, ואחר כך מונה שוב שלשים יום נזירות טהרה.

ולדעת רבי אליעזר, אינו סותר אלא שבעה, היינו, שמביא מיד לאחר שנטהר בהזאות ובטבילה, קרבנות טהרה. ולדעת הרמב"ם מגלח בשביעי תגלחת טומאה ומביא קרבנות נזיר טמא, ולאחר שבעה מגלח שוב ומביא קרבנות טהרה. (חזו"א קמ"א. וכתב שם שלשון 'סותר' קשה מאד לשיטת התוס'. וע' בחידושי הגר"ז – נזיר, ששבעת הימים, מלבד מה שנצרכים כדי לטהר, הם מהיום דין 'נזירות-טומאה', שכשם שיש סדר והנהגת נזירות לטהר, כך ישנו סדר נזירות לטמא, וממילא יש כאן דין 'סתירה', שמונה מחדש שבעת ימים של נזיר טמא וסותר את נזירות טהרה. וכן מובא יסוד זה בהרחבה בשם הגר"ח ב'חידושי ר' אריה לייב' (מאלין) ח"ב סג, ובוה פירש את הסוגיא להלן (ז-יח) ואת פסקי הרמב"ם, בדין נזיר שנטמא, מאימתי מתחיל למנות נזירות טהרה).

נטמא יומיים לאחר תום הנזירות, או יותר (קודם שהביא קרבנותיו) – אינו סותר נזירותו, אלא נטהר ומביא את קרבנותיו. והייב לנהוג בנזירות עד שיקריב. (אולם לפירוש הרמב"ם (נזירות ה,ו) שיטת שמואל (יד: ואינה הלכה) שמונה שלשים יום נוספים, ומגלח ומביא קרבנותיו. – חזו"א קמ"ח).

הערות ובאורים בפשט

(טז): 'מי שנזר והוא בבית הקברות, אפילו היה שם שלשים יום אין עולין לו מן המנין... עולין לו מן המנין' – התוס' פרשו 'עולין' ו'אין עולין' לענין סתירת הימים, שהרי ימי הטומאה ודאי שאינם נמנים עם הימים, אלא לענין זה אמרו 'עולין', שלכשנטמא, סותר אותו מנין. והרמב"ם (בפירוש המשנה ובהלכותיו – נזירות ו,י) פירש 'עולין' כפשוטו, והכוונה שאם נטמא שם בטומאה שאין הנזיר מגלח עליה, עולים הימים לימי נזירותו. (בפיה"מ כתב שאפילו ימי הטומאה עולים, ובי"ד החזקה' כתב שאין עולים לו אלא הימים שלפני הטומאה). ו'לצדדין קתני': 'עולין' – בטומאה שאינו מגלח עליה. 'מביא קרבן טומאה' – בטומאה שהנזיר מגלח עליה. (לחם משנה)

(ולפירושו אתי שפיר דברי התוספתא (ב,ט): 'מי שהיה טמא ונזר אסור לגלח... ואם גלח ושתה סופג את הארבעים. הטמא אין לא עלו לו' דלמא דמוקי לה ר"ל ביוצא ונכנס, מה חידוש יש בנזיר שנטמא שאין ימי הטומאה עולים לו, הלא מקרא מלא הוא שאף הימים הראשונים יפלו, ולשיטת הרמב"ם א"ש, דמשמענו שאף בטומאה שאין הנזיר מגלח עליה, ימי טומאתו אינם עולים, אך הימים שטהר בינתיים עולים, כפי שפסק בחיבורו).

(טז): 'מי שנזר והוא בבית הקברות... וריש לקיש אמר אין נזירות חלה עליו' וכתב רש"י (וע' גם בתד"ה הכא – יז.) שאין צריך לקבל על עצמו שוב נזירות מפורשת, אלא מספיק שיאמר שמקבל על עצמו מה שאמר בהיותו בבית הקברות. והסבר הדבר, שבכל קבלת נזירות כלולים שני ענינים: א. הנדר שנודר להיות נזיר, ב. החלת הנזירות על עצמו (כענין המקדיש בהמה לבית המקדש, שמתפיס עליה קדושה). וכשנזר בבית הקברות, אם כי אין הנזירות חלה עליו לפי ריש לקיש, הקבלה שקיבל להיות נזיר – בעינה עומדת (ולכן עובר בבל תאחר אם משהה עצמו מלהיטהר – נדרים ד). וכיון שכך, מספיקה קבלה מועטת לממש ולתת תוקף לקבלתו הראשונה, כדי שתחול הנזירות בפועל. (עפ"י חידושי הגר"ט – נדרים ס"ו; נא; משאת משה שם י; וע' בחידושי הגרש"ק נדרים ד).

(כ.) 'מי שהיו שתי כתי עדים... ובגמרא: 'לא נחלקו ב"ש וב"ה על שתי כתי עדים... על מה נחלקו על כת אחת' – מה שצריך שני עדים לעדות על נזירות, ולא מספיק בעד אחד

כבכל איסורין – לשיטות הראשונים (תוס' וה"א"ש) שאין עד אחד נאמן כנגד 'איתחזק', אף כאן, כשמעיד על נזירות, בא להוציא אדם זה מחזקתו, ואין עד אחד נאמן. ולשיטות הראשונים שנאמן, צריך לומר שמדובר כאן כשהאדם עצמו מכחיש ואומר לא נזרתי, שעד אחד כי האי גוונא, אינו נאמן (כמוש"כ הרמב"ם הל' נזירות ט, יז). ורק שנים נאמנים כנגד האדם עצמו. וכ"כ רבנו עובדיה מברטנורא במשנתנו שמדובר במכחישים. (שערי ישר, ו, יז, וע"ע בחידושי הנצי"ב ובחידושי הגר"י מהר"ד ד)

עזר מציון

(ציונים, ראשי פרקים ומראי מקום – לתוספת עיון)

(יז.) 'הכא במאי עסקינן ביוצא ונכנס' – כתב 'המפרש': 'ולאפוקי מדר' אליעזר דאמר לא בו ביום' וכו'. וכבר תמה ב'בית הלוי' (ח"א יז), מה ענין ברייתא זו לר' אליעזר, הרי לא נחלק ר"א אלא שאינו סותר נזירותו אם נכנס בו ביום, ולא לענין איסורי הנזיר? והסביר על פי מה שצייד לחדש, שאין הנזיר עובר ב'בל יחל' אם נטמא, שלא מצאנו בגמרא אלא לענין שתית יין (נדדים ג:), ולא לענין איסור טומאה. והטעם, שכיון שכשנטמא סותר את נזירותו ומתחילה מחדש, אינו מחלל את דברו, שהרי ינהג בנזירות טהרה שלשים יום. ודייק כן מלשון הסמ"ג. אף כי ברמב"ם מפורש להדיא שלוקה כשנטמא משום 'לא יחל דברו'.

ולפי חידוש זה, כתב, אפשר שזו כוונת 'המפרש', שמכך שנקטה הברייתא 'סופג את הארבעים' יש לדייק שאינו לוקה על הטומאה אלא משום לאו אחד, של 'לא יטמא' ולא על 'לא יחל דברו', וזה לאפוקי מר"א, שהרי לר"א אם נכנס באותו יום, אינו סותר, והרי זה כשתה יין, שלוקה גם משום 'לא יחל'. (ואף שלוקה משום 'בל תאחר', י"ל דלא נקטה הברייתא אלא דבר ששייך בכלום, ובין אין איסור זה). (ואמנם, לשון 'סופג את הארבעים' אינו במשמע למעט מלקות אחרות, כמבואר בכמה מקומות, כפי שכתב שם, ומכל מקום י"ל שזה החידוש שרמז לו התנא, לאפוקי מדר"א. ואמנם, בפשטות הדברים נראה שסובר המפרש שלר"א, כשם שאינו סותר ואינו מביא קרבן כשנטמא ביום הראשון, הוא הדין שאינו לוקה על הטומאה, שכל דיני טומאת הנזיר האמורים בפרשה, אינם אלא בדאיכא 'מים ראשונים', הלאו, סתירת הימים, והקרבתו. וצ"ע).

(יז.) 'אילימא דאמרי ליה לא תינזור למה לי שהייה' – מבואר בגמרא שמצד הסברה, כשם שידענו שנוזר המטמא עצמו לוקה, הוא הדין לטמא שנוזר, ואין כל חילוק ביניהם. אמנם, מצאנו בנושאים אחרים שמחלקים בכגון דא, כגון בענין איסור לטמא תרומה, אינו אסור משום 'משמרת תרומותי' אלא המטמא תרומה טהורה, ולא המפריש תרומה טמאה. וכבר הקשה ב'קובץ שיעורים' (פסחים ג:) מה החילוק בין מביא טומאה לתרומה, ובין שיוצר תרומה טמאה, כמו שאמרו כאן שאין חילוק בין מטמא נזירותו לטמא המקבל נזירות? וכן קשה מדוע דרוש לימוד מיוחד שאסור להקדיש בעל מום, מה בין זה למטיל מום בקדשים? (שמעתי לחלק, שאכן לא אמרו אלא בנוזר בבית הקברות, שבקבלת נזירותו מביא עצמו למצב של נזיר המטמא עצמו בכל רגע, ואף אם יצא מיד, מ"מ מכניס עצמו למצב של היטמאות מחודשת בכל רגע, עד שיצא. משא"כ בתרומה, אין כאן מצב של תרומה שמתמאה. ואף בניזר, טמא מת שאינו בביה"ק שנוזר, אכן לא יעבור על לאו ד'לא יטמא' אם יזור בטומאתו. ושם זו כוונת הרמב"ם (ו, ח), שהתחבטו בו המפרשים, 'לוקה על שהייתו שם', שאין הכוונה לתת שיעור שהייה, אלא שמסביר טעם המלקות, ואינו סותר לסוגיתנו. וצ"ע). ואכן הגר"א כתב ב'קובץ הערות' (סג, ו) שעובר משום מטמא תרומה. ותמוה מאד, שלפי זה ייאסר אף במפריש מן הטמא על הטמא, ולמה אמרו במפריש על הטהור דוקא?

ונראה 'כלל גדול' בדבר: לא שייכת סברה זו אלא באיסורים שענינם התוצאה, כאיסור 'לא יטמא' בניזר, לפי סוגיתנו, הקפידה תורה שהנזיר לא יהא טמא, ולכן אין הבדל כיצד נעשה

הדבר. לא כן כשעיקר הקפידא על המעשה עצמו, הרי הם שני מעשים נפרדים. ויש להוכיח שכך הוא גדרו של איסור 'משמרת תרומותי', שעסק ומעשה השימור הוא המבוקש, לכבוד התרומה והקדשים, להיות חרדים על שמירתן. והנה, לפי כמה דעות (ע' ראב"ד; אור שמח), הרמב"ם (ניירות ו,ה) פסק שלא כסוגיתנו, שאף טמא שנזר אינו לוקה אלא בשוהה. ולהנ"ל י"ל שהרמב"ם סבר שגדר איסור טומאת הנזיר הוא במעשה ההיטמאות, ולא בתוצאה. ובוה יש ליישב כמה שאלות. ואמנם יש אומרים שהרמב"ם פסק כסוגיתנו (חזון איש אה"ע קמג,יא). ויש טעות סופר בדברי הרמב"ם, כמוש"כ המפרשים. (בית ישי כח עע"ש בהרחבת הענין; שם קכו, וב'קובץ על יד' שבסוף הספר. וראה עוד בכעין ענין זה בגליון מח בנוגע למחלוקת הראשונים על 'לא יחל דברו' בנזיר נדר שוא. וע' ב'בית מאיר' כאן בבאור שיטת הרמב"ם).

(יח): 'נטמא בשביעי וחזר ונטמא בשביעי אינו מביא אלא קרבן אחד. נטמא בשמיני וחזר ונטמא בשמיני מביא קרבן על כל אחד ואחד. מתחיל ומונה מיד – דברי רבי אליעזר' – הגר"א גרס 'דברי רבי'. ולגרסתנו, כתבו התוספות שצריך לומר לרבי אליעזר שמתחיל למנות בשביעי, שהרי שיטתו (טז): שאין קרבן בנטמא ביום א' לניירות. ואמנם 'המפרש' כאן כתב שלר"א מונה משמיני, כפשטות דברי הגמרא. ואפשר שסבר שלא אמר ר"א אלא בשל התחיל למנות כלל, אבל אם מנה כבר כמה ימים ואח"כ נטמא, סותר ומביא קרבן גם אם נטמא אחרי כן ביום הראשון לניירתו המחודשת (מרומי שדה). עוד י"ל שמכאן הוציא הרמב"ם את שיטתו שלא נחלק ר"א אלא לענין סתירת הימים, אך מודה שמביא קרבן גם בנטמא ביום א' (חזון איש קלט,ה. אולם ב'בית הלוי' (ח"א נא) וב'מרומי שדה' כאן כתבו בדיוק להפך, שהרמב"ם פסק כחכמים, ואף הם מודים לדרשת ר"א לענין סתירה, שביום א' אינו סותר. לא נחלקו אלא לענין קרבן).

ולדעת התוס' יש לדון לר"א בחזר ונטמא בשביעי, אם מצטרף יום זה עם היום השביעי הראשון שנטמא בו, שהרי כתבו התוס' לעיל (טז: ד"ה ר"א) שכיון שאינו סותר, אותו יום שנטמא בו מצטרף לימי נזירותו, ואין צורך אלא שימנה עוד כ"ט יום בלבד. או שמא כיון שאינו מתחיל למנות אלא לאחר שגילה, ועוד באותו יום קודם הערב שמש נטמא, אפשר שאין אומרים 'מקצת היום ככולו' באופן כזה, שאינו אלא מקצת היום באמצעו. (ונוגע הדבר גם לפשט דברי ר"א, אם בחזר ונטמא בשביעי שאינו מביא אלא אחד, משום שאינו מתחייב אלא בקרבן לטומאה הראשונה, או שקרבן אחד עולה לכמה חיובים) – ודעות חלוקות בענין; הגרעק"א בתשובה ריד, והחזו"א קלט,ו וע"ש קמ,כ.

(כ). 'על מה נחלקו על כת אחת'... – הרמב"ם פסק כסתם משנתנו ולא כרבי ישמעאל בריב"ב. וכבר דנו האחרונים מאי שנא מדיני ממונות שפסק הרמב"ם שאף בסתירה בכת אחת, לא בטלה העדות. ויישבו הדבר באופנים שונים – ע' במאירי כאן; לחם משנה (ניירות ג,ט); תומים ל; שו"ת רעק"א פז; אורח מישור כאן; שערי ישר ו,ז. והובאו דבריו ב'וסף דעת' גליון לב – בענין צרוף 'עדות המיוחדת' באיסורין.

'ככתבם וכלשונם'

(יט). 'מצאנו שהנזיר נקרא קדוש (במדבר רבה י,כח), ואף על פי כן נקרא חוטא על שציער עצמו מן היין (נזיר יט.). ושוב, מצד אחד 'עד שאדם מתפלל שיכנסו דברי תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו' (תנוד"ר כו. וע' תוס' כתובות קד. ד"ה לא). ומצד שני: 'עתידי אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל ממנו' (ירושלמי סוף קידושין). ושוב: רבי נשבע שלא

נהנה מהעולם אפילו באצבע קטנה (כתובות קד.), ומצד אחר 'כל היושב בתענית נקרא חוטא' (תענית יא.). ועוד: 'סעודתך שהנאתך ממנה משוך ירך הימנה' (גטין ע.) ואף על פי כן: 'והארץ נתנה לבני אדם' – לאחר ברכה (ברכות לה.). וצריך עיון.

אבל הענין הוא, שישנן שתי מדרגות; מי שקרוב להיכשל בתאוות צריך לרחק הנאות העולם הזה, ואפילו רבי חשב לזה. אבל מי שכבר ריחק את התאוות מכל וכל, צריך להתקרב אליהן קצת כדי שירגיש ברכה והודאה אל השי"ת על ההנאה שנתן לו. ובכוזרי (ג, טו) כתב שמי שגדול ושלם יותר ברוחניות הוא נהנה יותר מטעם האכילה. [ונראה שמקורו מסוף מס' סוטה (מט.) 'מיום שחרב בית המקדש ניטל טעם הפירות' וכו']. וטעם הדבר, כי דוקא הוא הראוי לזה, כי הוא מסוגל להעמיק יותר בברכתו'. (מכתב מאליהו ח"ד עמ' 268)
